

Uspomene na osporavanoga teologa

Osvrt na katalog izložbe o Marku Antunu de Dominisu

U Splitu je godine 1967. prvi put priređen znanstveni skup o nadbiskupu i znanstveniku Marku Antunu de Dominisu. Nije bio označen nekom obljetnicom iz njegova života, ali je snažno bio prožet željom isticanja njegove oporbe Crkvi (koja je tada pisana malim slovom) i njegova mirotvorstva, nasilno uspoređena sa znanstvenim mirotvorstvom što su ga tadanjem kapitalističkom svijetu komunisti lažno nastojali pokazivati kao svoj put u budućnost bez oružja i ratova. Potporom Pagvaškog pokreta, što ga je Bertrand Russell proglasio godine 1955., a u Jugoslaviji ga vodio Ivan Supek, utemeljen je u Zagrebu godine 1966. časopis *Encyclopaedia moderna* i u njegovu je okrilju nastao splitski skup o nadbiskupu de Dominisu. Naglasak je toga skupa bio u potpunosti neteološki. U kraćim su govorima djelomično pokazane prirodoznanstvene vrijednosti nadbiskupovih djela i nešto od njegova rada u Splitu. Opširniji tiskani radovi bili su okupljeni u jednom broju časopisa koji je ovaj skup osmislio i ostvario.

Drugi splitski znanstveni skup o De Dominisu, potaknut u ovdašnjem Književnom krugu, označen je obljetnicom godine 1602. kada je De Dominis počeo svoju biskupsku službu u ovom gradu. Izvanjske promjene društvenih okolnosti omogućile su na ovom skupu naglasak na katoličkome teološkom promišljanju De Dominisova djelovanja, ali su tomu pridonijele i unutarne promjene u društvu i Crkvi. Hrvatski su teolozi u razdoblju između ova dva znanstvena skupa više proučavali nadbiskupovo djelovanje i pokazivali o njemu više zaključaka promišljenih u skladu s novim dostignućima Crkve nakon Drugoga vatikanskog sabora. Proučavatelji povijesti hrvatske znanosti, posebno prirodnih znanosti, koji su tek u proteklih tridesetak godina postali sve brojnijima i djelotvornijima, mogli su sadašnjem skupu o De Dominisu dati više od onoga što je bilo moguće na prvom skupu. Stoga su na sadašnjem skupu (2002.) sudionici bili brojniji, sadržaji raznovrsniji i zaključci istinitiji. Skup je bio obogaćen

i prvom izložbom o Marku Antunu de Dominisu, koju opširnije opisujem u ovom osvrtu, jer izložba ima svoj katalog, a radovi sa skupa vjerojatno će još duugo čekati na tiskanje.

Izložbu su priredile splitske ustanove Književni krug i Arheološki muzej. Zamisao izlaganja i izbor pisanih i tiskanih sastavnica izložbe vodili su Arsen Duplančić i don Slavko Kovačić, a izbor umjetničkih djela Ivana Prijatelj-Pavičić. Oblikovanje izložbenoga rasporeda, opreme izložaka i izgleda korica kataloga uspješno su djelo Vanje Kovačić. Izložba je pokazana u dvorani palače Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti (palači Milesi) za trajanja Tjedna knjige mediteranske tematike, od 16. do 21. rujna. Katalog je skladno oblikovan i brojne su tiskane fotografije iznimno čitljive, premda su nastale od ostarjelih listova pisana i tiskana papira. Sadržaj pokazuje brižljivo pripremanu izložbu koja, iako nevelika brojem izložaka, jer je usmjerena samo na jednu osobu, ima u svojem katalogu (od 63 stranice) velike vrijednosti. On je pouzdan vodič kroz De Dominisov život i rad, a to je postignuto opširnim kataloškim jedinicama koje tumače sadržaj izložka i stavljaju ga u nadbiskupov životni tijek. Takav je postupak rijedak u sličnim katalozima, pa je stoga to zaslužniji svake pohvale.

Priređivači su u predgovoru kratko opisali svoju zamisao izložbe. U prvome je poglavlju Slavko Kovačić opisao život i rad De Dominisov. Sažeo je i provjerio brojne podatke iz dosadašnjih proučavanja, jer se, kako je naglasio "o Marku Antunu de Dominisu od njegove smrti pa sve do danas mnogo govorilo i pisalo. Jedni su ga prikazivali sasvim negativno gotovo u svakomu pogledu, osim na području prirodnih znanosti, dok su ga drugi pokušavali opravdati od svakoga prigovora kako na crkvenom i vjerskom području, tako i na političkom". Kovačić je uspio pokazati sve sastavnice nadbiskupova nemirnoga i često u sebi protuslovnog rada, a istaknuo je ono što nije često bilo tako jezgrovito pokazano: "Možda danas najneugodnije od svega djeluje njegov odviše uslužan odnos prema državnim vlastima i njihovim političkim interesima." Katalog pisanih i tiskanih izložaka sastavili su Arsen Duplančić i Slavko Kovačić. Složen je u skladu s vremenskim slijedom nadbiskupova djelovanja, od crteža njegova pečata kad je bio senjski biskup (od godine 1579.) do knjiga u kojima su pobijane njegove teološke tvrdnje (zadnja, za nadbiskupova života, je ona iz godine 1623., a prva poslije njegove smrti je ona iz 1678.). Od pohvala što su De Dominisu bile upućivane, izabrali su samo onu Radoša Antuna Michelija Vitturija iz godine 1811., jer je bila usmjerena na cjelinu životnoga puta. Možda je u izbor vrijedilo uvrstiti i znanstvenu pohvalu Josipa Ruđera Boškovića u knjizi *Caroli Noceti De Iride et Aurora Boreali Carmen*

(tiskanoj u Rimu godine 1747., sačuvanoj u Dubrovačkome državnom arhivu, R 559 a), kad se već nisu odlučili spomenuti u nekoj natuknici one pohvale što su ih iskazali Issac Newton (1718.), Antonio Genovesi (1774.) i Johann Wolfgang von Goethe (1810.), a u svoj ih je izbor uvrstio Ivica Martinović (u elektroničkoj izložbi). Izlošci su prikupljeni po onim skromnim novčanim mogućnostima priređivača, kakve obično prate kulturu daleko od državnoga središta, jer da je to radio neki zagrebački priređivač, putovali bi svakovrsni putnici od Rima do Londona i donosili izložke koji su i ovdašnjim priređivačima bili poznati, ali su ostali nedohvatljivi. I u takvim je okolnostima učinjeno najviše što je bilo moguće, posebno u Nadbiskupskom i Kaptolskom arhivu, jer su iz njih izloženi spisi o mnogim događajima iz razdoblja splitskoga biskupovanja, a posebno je vrijedan veliki pečat. Iz senjskoga su biskupovanja izložene samo tri posredne uspomene: crtež pečata, opis nekih postupaka u državnom sukobu zbog uskoka (godine 1602. ga je napisao i tiskao zadarski nadbiskup) i biskupovo rukopisno izvješće o biskupiji na završetku službe. Splitsko je razdoblje pokazano brojnim spisima i dvjema sačuvanim knjigama iz nadbiskupove knjižnice. Svi njegovi životni puti poslije odlaska iz Splita pokazani su samo u izboru knjiga, a to su u zadanim okolnostima priređivači jedino i mogli. Tek kada sudionici ovoga znanstvenog skupa budu tiskom pokazali svoje radove, znanstvena će javnost vidjeti neke nove izložke za buduću izložbu, ali će i tada ostati još nekoliko "neobranih vinograda", jer, primjerice, nema još na vidiku podataka o De Dominisovu školovanju, o svim događajima na njegovim europskim putovanjima, o odgovoru reformacije na njegova djela.

U trećem je poglavlju kataloga Ivana Prijatelj-Pavičić okupila već poznate nadbiskupove portrete. Sudbina mnogih portreta, kako je jezgrovito opisana u uvodnom dijelu ovoga poglavlja, slikovito pokazuje nadbiskupovu životnu sudbinu, jer je za života i poslije smrti i njegov slikani lik bio slavljen i ponižavan kao i sam Marko Antun.

Splitska je izložba dostojan nadbiskupov spomen u gradu kojem je ostavio trinaest svojih godina. Kad je došao, imao je četrdeset i dvije, kad je otišao, pedeset i pet. Životna dob u punoj zrelosti i snazi, a proživljena u mnogim nemirima i suprotstavljanjima, što dokazuje i njegovu narav i običaje onih kojima je upravljao. Izložbeni je katalog pokazao sve odlike dobro složenoga štiva i svakom čitatelju može korisno poslužiti dok ne dobije u ruke zbornik ovogodišnjega znanstvenog skupa, a na to smo navikli čekati i nekoliko godina. Do tada će ovaj katalog biti mala De Dominisova monografija.

Milan Ivanišević